

Yeniçeri Ocağı ve Yahudiler Arasındaki İlişkiye Dair Bazı Tespitler

Some Observations About the Relationship between the Janissary Corps and the Jews

Musa Kılıç

Öz

Yeniçeri Ocağı ile Yahudi milleti arasındaki ilişki genellikle olumsuz yönleri ile aktarılır. Oysaki bu ilişkinin karşılıklı menfaate dayanan yönleri de bulunmaktaydı. Selanik Yahudileri yüzyıllarca yeniçerilerin ihtiyacı olan çuhaları imal etmişlerdi. Bu sayede Selanik, İmparatorluğun en önemli dokuma merkezlerinden biri haline geldi. Yeniçeri Ocağı, Yahudi hekimlerden de faydalanmıştır. Yeniçeriler ile en yakın ilişkisi olan Yahudiler ocak bezirgânlarıydı. Yahudiler bir yüzyıldan daha uzun bir süre ocak bezirgânı olarak yeniçerilere hizmet ettiler. Ocak bezirgânı, yeniçerilerin nakdî ve aynî ihtiyaçları için finansman sağlamakla görevliydi. Birkaç Yahudi ailenin tekelinde kalan Ocak bezirgânlığı, Yeniçerilerin de himayesiyle, bu ailelere servet ve nüfuz kazandırmıştı. Bu yüzden Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla bezirgânlık hizmetinin ortadan kalkmasının Yahudi toplumu üzerinde derin olumsuz etkisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Yeniçeri, Yahudi, Bezirgân

Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, musakilic@ogu.edu.tr

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale gönderim tarihi: 12.06.2015

DOI: 10.17550/aid.71994

Abstract

The relations between the Janissaries and the Jewish community is often mention to negatively. But there are also different sizes of this relationship. Thessaloniki Jews had been weaving broadcloth for the Janissaries for centuries. Thanks to this, Thessaloniki became one of the most important weaving centers in the Ottoman Empire. The Janissary Corps also benefited from the Jewish physicians. The Jews which have the closest relationships with the janissaries were the bazirgans of the Janissary Corps. The bazirgan of the Janissary Corps was responsible to provide financial source in order to treat the financial and material needs of the Janissaries. The bazirgan of Janissary Corps was under the monopoly of some Jewish families who got great income and influence thanks to the tutorship of Janissaries. For this reason the disappearance of The Bazirgan service with with the abolition of the Janissaries had a profound effect on The Jewish Community.

Keywords: *The Ottomans, Janissary, Jewish, Bazirgan*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Yahudiler, tıpkı diğer gayrimüslim milletler gibi, devletin uygun gördüğü alanlarda istihdam edilebilmekteydiler. Özellikle, XV. yüzyılın sonunda Sefaradların Osmanlı topraklarına göçüyle beraber, Yahudiler önemli devlet hizmetlerinde görev almışlardır.¹ Özellikle hekimlik, diplomasi ve maliye alanında öne çıktılar. Yasef Hamon I. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in hekimliklerini yapmıştı. Yerine geçen oğlu Moşe Hamon hekimlik mesleğinin yanında 1540 yılında Venedik ile bir barış antlaşması imzalanmasında önemli rol oynamıştı. Kanuni döneminde Osmanlı hizmetine giren Yasef Nasi, diplomatik hizmetlerde danışmanlık yapmış ama asıl ününe II. Selim döneminde kavuşmuştur. Tarihçi Hammer'e göre, Sokullu Mehmed Paşa'nın muhalefetine rağmen Kıbrıs'ın fethi konusunda Osmanlı idaresini ikna eden kişi Yasef Nasi'ydi. Sokullu Mehmed Paşa'nın 30 yıl boyunca hem hekimliğini hem de siyasal danışmanlığını yapan Salamon Ben Natan Eşkinazi, Kıbrıs'ın fethinden sonra barış müzakerelerinde yer almış ve Polonya kralı II. Sigmund'un vefatının ardından yerine Henry d'Anjou'nun geçirilmesi için faaliyetlerde bulunmuştu. 1585 yılında Osmanlı topraklarına göç eden Salamon Aben Yaeş, İspanya'ya karşı bir Osmanlı-İngiliz ittifakının gerçekleşmesi için çaba sarf etmiş ve Venedik'e Osmanlı elçisi olarak gönderilmişti.²

Osmanlı Yahudilerinin bu dönemde ekonomi alanında da söz sahibi oldukları anlaşılmaktadır. 1591-1610 yılları arasında Yahudi mültezimlerin oranının yüzde 49'a kadar çıkmış ve sonraki yıllarda bu oranın giderek gerilemiştir³. Yahudi sarraflar ise, Saray ve üst düzey devlet adamlarının çeşitli masraflarını karşılayan finansör konumundaydı⁴.

Bu dönemde etkili olan Osmanlı Yahudileri arasında kadınlar da bulunmaktaydı. Kira adı verilen Yahudi kadınlar Valide Sultanla-

1 Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İstanbul 1993, s. 42.

2 Musa Kılıç, "Osmanlı Diplomasisi Hizmetinde Yahudiler", *Türk Sosyal ve Siyasal Hayatında Yahudiler*, Ed. İ. Erdal-Y. Özger, İstanbul 2011, s.92-99.

3 Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortakları Tarihi*, İstanbul 1999, s. 36.

4 A.g.e., s. 143.

rın bir nevi ekonomik danışmanları olarak saraya rahatlıkla girip çıkabilmekteydiler. Bunların arasında en etkili isim Esperanzo Malchi idi. III. Murad'ın gözdesi Safiye Sultan'ın sarrafı ve rüşvet vasıtası olmuş, nüfuzuyla çeşitli politik entrikalara girmiştir. 1600 yılında Recce ulüfesini alan Yeniçeriler, akçanın çürük olduğunu görünce isyan etmişler ve bu durumdan sorumlu gördükleri Esperanzo Malchi'yi öldürmüşlerdir.⁵

XVII. yüzyıldan itibaren Yahudi cemaati nüfuzunu kaybetmeye başladı. Sağlık hizmetinde ve diplomatik danışmanlıktaki mevkilerini Fenerli Rumlara kaptırdılar. Maliye alanındaki yerlerini ise çoğunlukla Ermeniler doldurdu.⁶ Bununla birlikte güç kaybettikleri bu dönemde Yeniçeri Ocağı ile aralarında bir bağ oluşturacak yeni bir makamı işgal etmeğe başladıkları pek de dikkat çekmemiştir.

Osmanlı Yahudileri ile Yeniçeri Ocağı'nın ilişkisi hakkında genellikle olumsuz bir tablo resmedilir. Yeniçeriler hukuk tanımazlıklarıyla Yahudilere zulmeden, mahallelerini basan ve mallarını gasp eden bir güruh olarak görülür.⁷ Ama aralarındaki ilişkinin farklı bir boyutu daha vardır. Her ne kadar ticaret erbabı oldukları gerekçesiyle devşirme sistemine dâhil edilmeseler de⁸, Yeniçeri Ocağı ile bağlantılı işlerde istihdam edilen Yahudiler bulunmaktadır. Selanik Yahudileri yeniçerilerin çuha üreticileriydi. Ocak hizmetinde görevli Yahudi hekimler bulunmaktaydı. Bunlardan daha önemlisi bir nevi sarraflık hizmeti veren Ocak bezirgânları Yahudilerden seçilmekteydi ve bu görevi, kısa bir dönemi hariç tutarsak, kesintisiz olarak Yeniçeri Ocağı'nın ilgasına kadar sürdüreceklerdi.

Yeniçeri Ocağı'nın Çuha Üreticileri: Selanik Yahudileri

Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezde bulunan ordu birliklerine sene-

5 Mahir Aydın, "Osmanlı Dünyasında Kira Kadınlar", *Bellekten*, Cilt LXV, Sayı 243, Ağustos 2001, s. 629-632.

6 Kılıç, *a.g.m.*, s. 103-104.

7 Avigdor Levy, *The Jews of the Ottoman Empire*, Princeton 2003, s. 80-82. Stranford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, Çev. Meriç Sobutay, İstanbul 2008, s. 188-193.

8 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapıkulu Ocakları I*, Ankara 1988, s. 17.

de bir defa olmak üzere zemistânî denilen kışlık çuha dağıtıldı. Yeniçerilere dağıtılan çuhalar Selanik'te dokunur ve dokuma imtiyazı da Selanik Yahudilerine aitti.⁹ Ama bu imtiyazı ne zaman elde ettikleri konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bir Osmanlı arşiv belgesinde Selanik'teki Yahudi cemaatinin Ocağın çuhalarını dokuma imtiyazına şehrin fethinden beri sahip olduğu ifade edilmektedir.¹⁰ Fakat bu bilginin doğruluğunu sorgulamak gerekir. Zira 1430'da Selanik Osmanlılar tarafından fethedildiğinde şehirdeki Yahudi nüfusu çok azdı ve bunlar da Fatih'in İstanbul'u almasından sonra yeni payitahta yerleştirileceklerdi.¹¹ Dolayısıyla o dönemde Avrupa'da dokumacılık ve kumaş boyacılığında rakipsiz olan Sefarad Yahudilerinin¹² Selanik'e göçünden sonra çuha dokuma imtiyazını almış olmaları gerekir.

Selanik Yahudileri, Yeniçeri Ocağı'nın çuha dokuma imtiyazını aldıktan sonra imparatorluktaki tekstil sektörünün önemli aktörlerinden biri haline geldiler. XVI. yüzyılın başlarında devlete verdikleri yün kumaş miktarı 96 bin endazedden (61 bin 280 metre) yüzyıl sonunda 280 bin endazeye (178 bin 733 metre) çıkmıştı.¹³ Bu hizmetlerine karşılık avarız ve sair vergilerden muafiyet hakkı verilmişti.¹⁴ Böylece Selanik Yahudileri vergilerini aynı olarak ödeme imkânına kavuştular.

Osmanlı yetkilileri gerekli gördüğü durumlarda Yahudi dokumacıları korumak adına yün ihracatını yasaklamak gibi yaptırımlarda bulunabiliyorlardı. Böylece güvenli bir şekilde gelişme imkânı bulan dokumacı Yahudiler, kısa bir süre içerisinde yalnız askeri malzeme arzıyla kalmayıp, ihracata başladılar. Selanik şehri, Doğu Akdeniz'de

9 Halil Sahillioğlu, "Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid'in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 2-3, 1973-1974, s. 417.

10 BOA., *C.M.L.*, 136/5826, 14 Ra 1241.

11 Mark Mazower, *Selanik, Hayaletler Şehri, Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2007, s. 62.

12 Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 418.; Shaw, *a.g.e.*, s. 145.

13 Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul 1996, s. 154.

14 Şeni, Nora, Sophie le Tarnec, *Camondolar, Bir Hanedanın Çöküşü*, Çev. Yaman Aksu, İstanbul 2000, s. 160; BOA., *C.M.L.*, 136/5826, 14 Ra 1241.; BOA., *HAT.*, 1363/53830, tsz.

başat kumaş üreticilerinden ve ihracatçılarından birine dönüştü.¹⁵ İstanbul'un tüccar Yahudi aileleri de Selanik'teki akrabalarıyla ortaklık kurarak çuha ticaretinden büyük paralar kazandılar.¹⁶

Çuha dokuma imtiyazının Selanik Yahudilerine önemli getirisi olmakla birlikte problemlere de sebep olabilmekteydi. Özellikle vergi imtiyazı meselesi şehrin Rum ve Yahudi sakinleri arasında anlaşmazlıklara yol açmaktaydı. Selanik'ten alınacak vergi gündeme geldiğinde Yahudiler, öngörülen verginin üçte birinin kendilerinin çuha hizmetine sayılması diğer hisselerin ise Rumlardan alınması konusunda bir dilekçe sunmuşlardı. Fakat bu durum maktu vergi anlamına geldiği için herkesin emlak, arazi, hal ve tahammülüne göre vergi alınması konusunda Rumlara verilen emr-i şerîfe aykırı olacaktı. Emr-i şerîfe uygun şekilde vergi toplanması ise Yahudilerin ellerinde bulunan imtiyaza aykırıydı. Bu yüzden herkesin gücüne göre vergi vermesi için çuha hizmeti imtiyazından Selanik sakinlerinin hepsinin yararlandırılması önerilmekteydi. Sultan, bu önerinin çözüm sağlayacağından pek emin değildi. Çuha dokuma imtiyazını paylaşmak fikri, Yahudi taifesi arasında sızlanmalara yol açabilirdi. Bu sebeple Yahudilerin imtiyazının devam etmesi uygun görüldü.¹⁷

Bir diğer sorun ise maliyet fiyatlarının ve enflasyonun zamanla artmasıydı. Kumaşın değer kazanmasıyla Yahudiler gerekli çuhayı karşılamakta, bir anlamda vergilerini ödemekte, zorlanmaya başladılar¹⁸. Artık Selanik Yahudileri Yeniçeri Ocağı için çuha üretiminde isteksiz davranmaktaydılar. Örneğin Çuha çavuşu Osman Ağa, üretimde ağır davrandıkları suçlamasıyla üretici Yahudilerden bazılarını mahkemeye sevk etmişti. Yapılan sorgulamada bu kişilerin, çuha imalinde kullandıkları zeytinyağı, çivit, yapağı fiyatları ve amele ücretlerinin artmasından dolayı üretim yapamadıkları anlaşılmıştı. Ayrıca çuha üreticileri, Selanik çevresinden toplanan yünün yabancı tüccarlarca başka mahallere satılması sebebiyle yeterli miktarda yapağı bulamamaktan şikâyetçiydi. Devlet tarafından kendilerine ek ödeme yapılır ve gere-

15 Mazower, *a.g.e.*, s. 67-68.

16 Şeni, *a.g.e.*, s. 160.

17 BOA., *HAT.*, 341/19514, tsz.

18 Shaw, *a.g.e.*, s. 195.

ken yapağı tedarik edilirse talep edilen çuhayı karşılayacaklarını bildirirler. Bunun üzerine gerekli görülen 3 bin kantar yapağı toplanıncaya kadar ihracatının yasaklanması, yabancı tüccarlara yapağı satışının engellenmesi ve eski bedelinden fazla para ödenmemesi konusunda tedbirler alınması kararlaştırılmıştı.¹⁹ Fakat bu türden çözüm arayışlarının sonuçsuz kaldığı ve zamanla giderlerin artmasının kalitesiz mal üretimine neden olduğu anlaşılmaktadır. Zira bazı Yahudiler bu sebepten dolayı cezalandırılmışlardır. 1636'da kumaşları İstanbul'a getiren Selanik heyetinin başı olan Yehuda Kovo, kumaşların kalitesiz olması ve bedelinin öngörülen vergiyi karşılamadığı gerekçesiyle idam edilmişti.²⁰ Sabuncu oğlu Yasef'in Yeniçeri Ocağı'na teslim ettiği çuhaların kötü olmasından dolayı devlete olan borcuna karşılık mülkünün müsaderesine karar verildi.²¹

Enflasyon, yüksek girdiler ve yabancı tüccarlar yüzünden hammadde bulmakta yaşanan zorluklara ek olarak İngilizlerin kumaş pazarına girmesi ile Selanik'teki dokuma sektörü çöküş sürecine girdi.²² Yine de en önemli müşterisi konumundaki yeniçerilere hizmet verdikleri sürece Yahudi üreticileri ayakta kalabildiler. Ocağın kaldırılmasıyla hem en büyük müşterilerini hem de vergi muafiyetlerini kaybettiler. Ayakta durmakta zorlanan Selanik dokuma atölyeleri, Yahudilerin meşhur banker ailesi Kamondoların, askeriye'nin çuha ihtiyacını karşılama işini almasıyla yeniden canlanacaktır.²³

Yeniçeri Ocağı'nın Yahudi Hekimleri

XVI. yüzyıldan itibaren Yahudilerin saray ve çevresinde nüfuzlarının güçlenmesinde, İbery'a'dan göç eden yetenekli hekimlerin ayrı bir önemi vardır. Bu yüzyılın ortalarına gelindiğinde sarayda 21 hassa hekimine karşılık 41 Yahudi hekim bulunmaktaydı.²⁴ Yahudi hekimlerin bu

19 BOA., *C.A.S.*, 229/9739, 29 Z 1189.

20 Sharon, *a.g.e.*, s.79.

21 BOA., *C.A.S.*, 592/24916, 9 Ra 1213.

22 Aron Rodrigue, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sefardiler", *Türk Sosyal ve Siyasi Hayatında Yahudiler*, Çev. D. F. Subaşı, Ed. İ. Erdal-Y. Özger, İstanbul 2011, s. 141.

23 Nurdan İpek, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, İstanbul 2011, s. 310-313.

24 Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, Sad. Neşet Çağatay, C. I-II, Ankara 1979, s. 152.

hegemonyası uzun süreli olmamış zamanla yerlerini Avrupa’da eğitim almış Rum meslektaşlarına bırakmışlardır. Bununla birlikte Osmanlı ordusunda Yahudi cerrah ve hekimlerden yararlanılmaya devam edildiği görülmektedir.²⁵

Uzunçarşılı, Yeniçeri Ocağı’nın ordusunda ve kışlalarında görevli hekimler arasında Yahudilerin de bulunduğunu belirtir.²⁶ Yahudi hekimlerden Daviçon Efendi, Yeniçeri Ocağı’nın başhekimliğe kadar yükselmeyi başarmıştı. Daviçon Efendi, hicri 1223 yılında (1808-1809) orduda görevli bulunduğu sırada hasta olan bazı Ocak neferâtının tedavisinde başarı sağladığı için yeniçerilerin memnuniyetini kazanmış ve talepleri üzerine Ocak tabipliğine tayin edilmişti.²⁷

Yeniçeri Ocağı Bezirgânları

Yeniçeri Ocağı içerisinde yer alan bezirgânlık kurumunun ne zaman ihdas edildiği ve bu hizmetin ne kadar süredir Yahudiler tarafından yürütüldüğü kesin olarak belli değildir. Hicri 1223 (1808/1809) tarihli bir hükümde, önceki dönemlerde Ocak bezirgânı isimli bir görevlinin olmadığı ve bu vazifenin başyazıcı tarafından yürütüldüğü belirtilmektedir. Fakat “Cennetmekân firdevs-i âşiyân merhûm ve mağfûrîn-leh Sultan Mustafa Han tabe serâhu hazretlerinin zamanlarında” İstavraki oğlu adında bir zimmî bezirgânlığa talip olursa da Ocak ağalarının karşı çıkması üzerine bezirgânlık hizmetinin başyazıcının yardımcılardan olan bir Yahudi’ye verildiği ifade edilmektedir.²⁸ Hükümden hangi Sultan Mustafa olduğu anlaşılammaktadır. Fakat İgnatius Mouradgea d’Ohsson’un verdiği bilgiye göre, ocak bezirgânı beytûmalci maiyetinde görev yapmakta ve bu görev uzun zamandır Yahudi Zonana ailesi tekelindeydi.²⁹ Bu aileden ilk Ocak bezirgânlığını I. Mahmud zamanında David Zonana üstlenmişti.³⁰ Bu bilgiye dayanarak hükümde zikredilen sultanın II. Mustafa olduğunu söylememiz mümkündür.

25 BOA., *C.A.S.*, 198/8514, 29 S 1227.; BOA., *C.A.S.*, 504/21067, 25 Ra 1227.

26 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 405.

27 BOA., *C.SH.*, 2/73, 19 Ca 1224.

28 BOA., *A.DVN.MHM.d* 227/107/328, Evâhir B 1223.

29 Ignatius Mouradgea D’Ohsson, *Tableau Général de l’Empire Othoman*, Tome VII, Paris 1824, s. 318.

30 *Encyclopaedia Judaica*, Vol. XXI, 2007, p., 668.

Ocak bezirgânlığı görevini ifa etmiş olan Yahudilerin sayısı tam olarak tespit edilememiştir. Ancak görevinden alınan veya ölen bir bezirgânın yerine genellikle başka bir akrabası tayin ediliyordu. Bezirgânlık babadan oğula³¹ veya bir kardeşten diğerine³² geçebilmekteydi. Hatta selefin herhangi bir sebepten dolayı cezalandırılmış olması bile bu türden atamaları engellememekteydi. Bundan dolayı, bezirgânlık hizmeti birkaç Yahudi ailenin elinde dolaşan bir gedik haline dönüşmüştü. Bir süre Zonana ailesinin tekelinde kalan Ocak bezirgânlığı 1768 yılından sonra Aciman ailesinin eline geçmiştir.³³

Ocak bezirgânlığına tayin edilenlere bunun bir alameti olarak hilat giydiriliyor³⁴ ve emr-i âlî veriliyordu.³⁵ Bezirgânların işlerini yürütmek, ocağa ait para, eşya ve evraklarını muhafaza etmek için Valide Han ve sair hanlarda birkaç kârgîr odaları bulunmaktaydı.³⁶

Ocak bezirgânlarının mali konularda çeşitli vazifeleri vardı. Bunlardan en önemlisi, Serhatlarda görevli yeniçerilerin mevâcibleri yani maaşlarıyla ilgili işleri yürütmekti. serhâtlarda görevli yeniçerilerin maaşları için belli gelir kalemleri tahsis edilirdi. Bu gelirleri sâlyânegiler aracılığı ile toplayan Ocak bezirgânları yine onların aracılığı ile maaşlarının ödemesini yapardı. Karşılığında ise toplanan gelirden belli bir pay alırdı.³⁷

Ocak bezirgânlarının bir diğer vazifesi de serhâtlara gidecek zabıt, kâtip ve çorbacıların nakdî veya aynî ihtiyaçlarını sağlamaktı. İhtiyaç duydukları nakit veya eşya ağaların ve zabıtların izni ile mühürlü borç senedi karşılığında bezirgândan temin edilirdi. Alınan borç daha sonra yeniçeri gelirlerinden başyazıcıların “mümzâ” defteri ve kapı mektubuyla sâlyânegi çavuşlar eliyle ödenirdi. Bir yeniçerinin vefat etmesi durumunda, bezirgâna olan borcu aidatından temin edilirdi.

31 BOA., *C.A.S.*, 42/1917, 02 Za 1223.

32 BOA., *HAT.*, 503/24759, tsz.

33 *Encyclopedia Judaica*, Vol. XXI, 2007, p. 668.

34 BOA., *A.DVN.MHM.d* 227/107/328, Evâhir B 1223.; *HAT.*, 341/19477, tsz.

35 BOA., *HAT.*, 1339/52340, tsz.

36 BOA., *HAT.*, 1382/54595, tsz.; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 407.

37 Süleyman Kaya, “Yeniçeri Ocağı Bezirgânlığının Hukuki Statüsü” *Birinci İktisat Kongresi Tebliğleri-2*, İstanbul 2010, s. 81.

Aidatı yeterli gelmediği durumlarda terekesinden ödeme yapılırdı.³⁸

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Ocak bezirgânlığı bir nevi sarraflık vazifesini görmekteydi. Böyle bir kuruma daha önceki yüz-yıllarda gereksinim duyulmaması muhtemelen Osmanlı hazinesinin istenildiği anda Yeniçeri Ocağı'nın ihtiyaçlarını karşılayacak güçte olmasından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla Ocak bezirgânlığının kurulmasının Osmanlı'nın ekonomik gücünün zayıflamasıyla ilgili bir konu olduğunu söyleyebiliriz.

Bezirgânların Yeniçeri Ocağı'nın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yüklü bir sermayelerinin olması gerekmektedir. Bundan dolayı Ocak bezirgâni olarak tek bir kişi atanmasına rağmen sermayedar ortakları bulunabilmekteydi. Bezirgân ve ortakları sermayelerinin yetmediği durumlarda tüccarlar, yeniçeri ortaları, müste'min taifesi ve reaya zümresi gibi farklı kişi veya kurumlardan belli oranda faiz ile borç alabilmekteydi. Bazen ocak bezirgânları bu borçları geri ödemekte zorlanmakta ve alacaklılar tarafından sıkıştırılmaktaydılar. Alacaklılar borçların ve alınan eşya bedellerinin bir an önce ödenmesi veya daha fazla oranda murabaha verilmesi için baskı yapabilmekteydiler.³⁹ Bezirgânlar bu tür durumlarda öteleme ve taksitlendirme talebinde bulunuyorlardı.

Sefer zamanlarında sefere katılacak yeniçerilerin harçlıklarının verilmesi ve malzemelerinin karşılanması fazladan borçlanma anlamına gelmekteydi. Mesela Ocak bezirgânlarından Baruh, yüklü bir borçla tayin edildiği için vazifesini yerine getirmekte zorlamakta iken sefer-i hümayuna çıkılması ile daha fazla borçlanmak zorunda kalacaktı. Bezirgân Baruh'a borçlarını dört senede taksitle ödemesi kolaylığı sağlanmasına rağmen özellikle alacaklı olduğu bazı ocak mensuplarının sefer esnasında hayatlarını kaybetmesinden dolayı bu taksitleri de ödemekte zorlanmıştı. Bu yüzden borçlarının dört sene müddetle ötelenerek sonrasında taksitle ödeme kolaylığının sağlanmasını iste-

38 BOA., *A.DVNS.AHK.İS.d.*, 5/41/126, Evâil Ca 1172; BOA., *A.DVNS.AHK.İS.d.*, 5/259/787, Evâhir Z 1173.

39 BOA., *A.DVNS.AHK.İS.d.*, 6/69/191, Evâsıt R 1175.; BOA., *A.DVNS.AHK.İS.d.*, 8/175/559, Evâhir L 1182.

mişti.⁴⁰ Yine Ocak bezirgânlarından Çelbon, devlete olan borcunu ödeyememişti. Çelbon'un diğer alacaklarının tazyikine maruz kalmaması için kazaskerlere, İstanbul, Üsküdar ve Galata kadılarına ferman çıkarılmıştı.⁴¹

Devletin zarara uğratılmaması adına bezirgânların alacak ve borçları seleften halefe devredilirdi. Devir işlemiyle kişiler değişse bile makamda bir süreklilik sağlanmış oluyordu. Halefin seleftin akrabalarından seçilmesinin daha çok tercihe şayan olmasının nedeni de devir işlemini kolaylaştırmaktı.⁴² Yine de seleften devralınan borçlar Yahudi ocak bezirgânlarının en fazla şikâyet ettikleri konulardan biriydi.⁴³

Seleften halefe devir işlemlerinin usulsüzlüklerin ortaya çıkarılması açısından da önemli olduğunu görmekteyiz. 1788 yılında Bezirgân Baruh azledilerek yerine Çelbon tayin edilmişti. Ancak devir işlemleri sırasında beş bin keseden fazla açık olduğu ortaya çıktı. Bunun 2.300 kesesi sâlyâneci çavuşlarına ait borçtu. Seleften halefe devredilen zarar ise 3.573 kese idi. Zararın nereden kaynaklandığını anlamak için azledilen Ocak bezirgânı Baruh, oğlu ve ortakları Bostancı Ocağı'na getirilerek sorguya alındılar. Fakat zararın neden kaynaklandığı konusunda bir açıklamada bulunamadılar. Çeşitli tehdit ve korkutmalara rağmen zararın sadece bir kısmını karşılayabilecekleri anlaşıldı. Neticede sabık Bezirgân Baruh'un 1050 kese ve ortaklarından Şapçı Musa'nın 450 kese Darphâne-i Âmire'ye ödeme yapacaklarına dair senetler alınarak mesele kapatıldı.⁴⁴

Yahudi Ocak bezirgânlarının suiistimalleri sadece devir sırasında ortaya çıkan açıklar değildi. Nitekim çeşitli suçlamalarla itham edilen Yahudi Ocak bezirgânlarının bazıları azil ve sürgün gibi cezalara çarptırılacaklardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla içlerinden dördü işledikleri suçlardan dolayı idam edilmişti.

Bizim tespitlerimize göre ilk idam edilen Ocak bezirgânı I.

40 BOA., *C.ADL.*, 102/6122, 28 B 1188.

41 BOA., *HAT.*, 1361/53628, 10 Ca 1222.

42 Kaya, *a.g.m.*, s. 85.

43 BOA., *C.ADL.*, 102/6122, 28 B 1188.

44 BOA., *D.BŞM.d.*, 05578, 29 Ca 1202.; BOA., *C.AS.*, 50/2303, tsz.; BOA., *HAT.*, 23/1173, tsz.

Mahmud döneminde bu görevi üstlenen David Zonana idi. Bezirgân David, Ağa Kapısı yazıcılarından Tiryaki Mehmed Efendi'nin sahipsiz olan esâmeleri tespit etmeye dönük gayretlerinden dolayı büyük zarara uğramıştır. Nüfuzunu kullanan Bezirgân David, Tiryaki Mehmed Efendi'nin daha düşük bir göreve tayin edilmesini sağladı. Fakat Tiryaki Mehmed Paşa, 1747'de sadârete yükseldiği zaman Bezirgân David'i idam ettirdi.⁴⁵ I. Abdülhamid'in saltanatında görev yaptığını tespit ettiğimiz Ocak Bezirgânı İshak önce sürgüne gönderilmiş ve ardından idam edilmişti. Bezirgân İshak vazifesini selefleri gibi idare edememek, hıyanet içinde olmak, mal sevdasına düşmek, Ocak mensuplarına kaba davranmak, hududlara gönderilen mevâcib fazlalıklarını sâlyâneci ve kâtipler aracılığı ile gasp etmek, uyarılara kulak asmakla suçlanmış ve azledilerek yerine Baruh'un tayin edilmesine karar verilmişti. Sâbık Bezirgan İshak Kudüs'e gönderilmesi düşünülürken⁴⁶ Rodos'a sürgün edilmişti. Fakat İstanbul'a fesat çıkarmak için dönmek istediği gerekçesiyle Rodos Adası'nda idam edildi.⁴⁷ Yapılan incelemelerde devleti 3 bin kese akçe zarara uğrattığı ortaya çıktı.⁴⁸ İshak'ın eylemleri sonucunda Sultan I. Abdülhamid, ocak bezirgânlarının taahhüd ettiği maddelere dikkat edilmesi konusunda uyarılarda bulundu. Bu maddelerin defterdarın bilgisi dâhilinde olmasını ve Başmuhasebe ile gerekli yerlere kaydedilmesini emretti.⁴⁹ Fakat bu çabanın da Ocak bezirgânlarının suiistimallerine son vermediği anlaşılmaktadır.

II. Mahmud'un sultan olmasından sadece birkaç ay sonra, birkaç senedir Ocak bezirgânı olarak istihdam edilen Deli Çelbon da idam edilmiştir. Şânî-zâde'nin naklettiğine göre, dönemin sadrazamı Alemdar Mustafa Paşa'nın emriyle bazı askeri düzenlemeler için Yeniçeri Ocağı'nın eski hesapları incelenmeye başlanmıştı. Bu kapsamda Bezirgân Deli Çelbon'un hesapları da gözden geçirilmek istendi. Yolsuzluklarının ortaya çıkmasından korkan Deli Çelbon her şeyi inkâr yolunu seçmiş ve hatta Ocak ileri gelenlerini isyana teşvik etmiştir.⁵⁰

45 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 408

46 BOA., *C.AS.*, 1142/50743, 28 R 1198.; BOA., *C.AS.*, 1142/50785, tsz.

47 BOA., *C.ZB.*, 77/3833, 30 Ca 1198.

48 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. III, İstanbul 1309, s. 84.

49 BOA., *C.AS.*, 1142/50743, 28 R 1198.; BOA., *C.AS.*, 1142/50785, tsz.

50 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi*, Haz. Ziya Yılmaz, C. I,

Deli Çelbon nice kimseleri azarladığı, ocak fukarasını rencide ettiği ve devlet işlerine müdahale sevdasında olduğu gerekçesiyle 4 Eylül 1808'de Ağa Kapısı'nda asıldı.⁵¹ Hanlarda bulunan odalarında yapılan aramalarda küsuratıyla beraber 444 kese nakit ve 10 kese değerinde kumaş tespit edilerek devletçe müsadere edildi.⁵²

Deli Çelbon'un idamının ardından, çok kısa bir süreliğine de olsa, Ocak bezirgânlığı uygulamasına son verildi. Artık Ermeni, Rum veya Yahudilerden kesinlikle Ocak bezirgânı tayin edilmeyecek ve talip olanlar cezalandırılacaktı. Bezirgânların yaptıkları iş, eskisi gibi Başyazıcı tarafından yürütülecekti.⁵³ Ama bu karar çok fazla yürürlükte kalamadı. Sadece üç buçuk ay sonra, yeni uygulamanın Yeniçeri Ocağı'nın usulüne aykırı olduğu ve ocak işlerinin sekteye uğradığı gerekçesiyle maktul Çelbon'un oğlu Baruh cümle Ocaklının talebi üzerine Ocak bezirgânı tayin edildi.⁵⁴

Burada dikkati çeken husus Ocak bezirgânlığı uygulamasına son verilmesi Alemdar Mustafa Paşa'nın iktidarına yani Yeniçeri Ocağı'nın sindiği bir döneme tesadüf etmesi ve Alemdar'ın öldürülmesinden hemen sonra ocağın talebi ile yeniden eski usule dönülmesidir. Anlaşılan o ki Yeniçeri Ocağı'nın himayesindeki bezirgânların Ocak üzerinde büyük nüfuzları vardı.

Sultan ve Babîâlî'nin rahatsızlık duyduğu durumlarda bile ocak mensupları bezirgânları korudukları görülebilmektedir. 1742'de İngiliz elçisi olarak görev yapan Everard Fawkenor, ülkesine bir olayla ilgili gönderdiği raporda bu noktaya dikkat çeker. Elçinin raporuna göre, giyim konusunda gayrimüslimlere getirilen kısıtlamalara uymadığı için sadrazamın adamları tarafından tutuklanan bezirgânın hizmetkârı yeniçeriler tarafından kurtarılır. Sadrazam bu olaydan hoşnutsuz olmasına rağmen hiçbir şey yapamaz. Yahudi bezirgân o kadar nüfuzludur ki ocağın tüm mensupları kontrolü altındadır ve yeniçeriliğe kabul edil-

---

İstanbul 2008, s. 62.

51 BOA., *HAT.*, 341/19477, tsz.

52 BOA., *HAT.*, 1382/54595, tsz.

53 BOA., *A.DVN.MHM.d* 227/107/328, Evâhir B 1223.; BOA., *HAT.*, 341/19477, tsz.

54 BOA., *A.DVN.MHM.d* 227/186/634, Evâsit Za 1223.; BOA., *HAT.*, 339/19380, tsz.

mek isteyen her adayın onun onayına ihtiyacı vardır.⁵⁵ Elçinin bahsettiği bezirgân David Zonana'nın, yeniçeri ağalığından gelen Seyyid Hasan Paşa'nın sadareti döneminde gücünün zirvesine ulaşması ve onun azledilmesinden sonra idam edilmiş olması da⁵⁶ Ocak ile bezirgân arasındaki ilişkinin boyutunu göstermektedir.

Ocak bezirgânlığının yeniden ihdas edilmesini sağlayan Yeniçeri Ocağı'nın bezirgânları himayeye devam ettiği görülmektedir. Deli Çelbon'un oğlu Baruh 1817 yılında azledilerek Zile'ye sürgün edilmişti. Yerine büyük kardeşi Yakovaçi'nin atanmasını isteyen Ocak ustaları Ağa Kapısı'na kadar gelerek taleplerini iletiler. Ustaların bu aykırı hareketlerinin nedeni Yeniçeri Ağası'na sorulduğunda Yakovaçi'nin ustalarca himaye edildiği cevabı alındı. Daha da ilginç olanı bizzat Sultan II. Mahmud'un adı geçen Yahudi'nin hain olduğunu ve ustalara 25.000 akçe vaadinde bulunduğunu belirtmesine rağmen bezirgânlık hususunun Yeniçeri Ocağı'na bırakılmasını ve müdahale edilmemesini istemesidir.⁵⁷

Baruh'un yerini alan kardeşi Yakovaçi yeniçerilerin desteğine rağmen görevinde fazla kalamamıştır. Kısa bir süre sonra fesada sebep olduğu gerekçesi ile Kıbrıs'a sürgüne gönderildi.⁵⁸ Fakat sürgünde bulunduğu Lefkoşa'daki evinde 8 Eylül 1819 akşamı, iki hizmetkârıyla beraber faili meçhul bir cinayetle hayatını kaybetti. Kıbrıs Muhassılı Mehmed Naim Ağa'nın verdiği bilgiye göre maktullerin her birinde beşer onar bıçak darbesi vardı ve katilleri bulunamamıştı. Muhassıla, katillerinin bulunmasına gayret gösterilmesi ve terekesi tespit edilerek veresesine teslim edilmesi emredildi.⁵⁹

55 Olson, Robert, "Jews, Janissaries, Esnaf and the Revolt of 1740 in İstanbul: Social Upheaval and Political Realignment in the Ottoman Empire", *Imperial Meanderings and Republican By-ways: Essays on Eighteenth Century Ottoman and Twentieth Century History of Turkey*, İstanbul 1996, s. 23-24.

56 *Encyclopedia Judaica*, C. XXI, 2007, s. 668.

57 BOA., *HAT.*, 503/24759, tsz.; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 409-410

58 BOA., 502/24617, tsz.; BOA., *HAT.*, 525/25622, tsz.

59 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *a.g.e.*, C.II, s. 935-936.; BOA., *HAT.*, 500/24529, tsz.; Bazı kaynaklarda Yakovaçi'nin son ocak bezirgânı olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Shaw, *a.g.e.*, s. 233.; Naim Gülerüz, *Türk Yahudileri Tarihi-I* (20. Yüzyılın Başına Kadar), İstanbul 1993, s. 184.

Yeniçeri Ocağı'nın İlgası ve Ocak Bezirgânlığının Sonu

Osmanlı Yahudileri, 1819 yılından itibaren üst üste gelecek felaketlerden derinden etkilenmiştir. Uzun zamandan beri hemen her alanda Ermeni ve Rumların gerisinde olan Yahudilerin felaketler zinciri Yeşaya Aciman'ın 1819'da faili meçhul bir cinayete kurban gitmesiyle başladı. 1823 yılında ise cemaatin önde gelenlerinden Ezkiyel Gabay, Halet Efendi'nin sarrafı olduğu için önce Antalya'ya sürüldü ve sonrasında idam edildi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından bir yıl önce gümrüklerde mubassırlık⁶⁰ yapan Yahudiler kovularak yerlerine Müslüman kâtipler tayin edilmesi gelirlerine ciddi bir darbe vurdu.⁶¹ Bu felaketlerin ardından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla himayelerinde yararlandıkları son zümreyi, tekellerinde tuttıkları son büyük kazanç kapıları Ocak bezirgânlığını ve cemaatlerinin son liderlerini kaybettiler.

Yeniçeriler, Eşkinici Ocağı'nı bahane ederek, 13 Haziran 1826 akşamında kazan kaldırdıklarında bunun son isyanları olduğunun farkında değillerdi. Ertesi gün Ocak kışlalarının topa tutulmasıyla başlayan yeniçeri kıyımıyla, Osmanlı'nın en önemli kurumlarından biri tarihe karıştı. Ocağın kökünü kazımakta olan devlet sadece yeniçerileri hedef almamış yeniçerilerle irtibatı olduğu düşünülen kişi ve zümrelerin de peşine düşmüştü. Bunlar arasında Yahudilerin lideri konumundaki Şapçı Behor ve son Ocak bezirgâni Baruh da bulunmaktaydı.

Şapçı Behor Ocak bezirgânlığında bulunmamış olmasına rağmen ailesinin büyük servetinde Yeniçeri Ocağı'nın katkısı vardı. Şapçı Behor'ın ailesi Karmonaların zenginleşmesi dedesi Moiz (Şapçı Musa) zamanında başlamıştı. Moiz Karmona Selanik'ten kumaş ithalatı ve gümrük mubassırlığı ile uğraşırken şap mukataasını almıştı⁶². Bundan sonra Şapçı lakabını alacak Moiz Karmona, Ocak bezirgânlığının sermaye sağlayan ortaklarındandı.⁶³ Behor Karmona da Yeniçeri Ocağı'na

60 Gümrüklerde eşyayı muhafaza ile görevli memurlara verilen isimdir. Sonradan "muhafaza memuru" adını almıştır.

61 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *a.g.e.*, C.II, s. 425-426.

62 Güleriyüz, *a.g.e.*, s.185.; Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'anivis Es'ad Efendi Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s.635.

63 BOA., *D.BŞM.d. 05578*, 29 Ca 1202.; BOA., *HAT. 23/1173*, tsz., BOA., *C.AS.*,

yakınlığı sayesinde mukataat ve iltizamlardan servet edinmişti.⁶⁴

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından bir ay kadar sonra Bezirgân Baruh sorgulanmak üzere Darphane'ye götürüldü. Bundan haberdar olan Şapçı Behor, akrabası olan bezirgâna kefil olduğunu belirterek bırakılması için girişimde bulundu. Ancak ertesi günü, 15 Temmuz 1826'da, Şapçı Behor Arnavutköy'de bulunan yalısına gelen Bostancıbaşı Osman Ağa ve adamları tarafından idam edildi. Son ocak bezirgânı Baruh, aynı gün saray meydanında asılmıştır.⁶⁵ Moïse Franco, Şapçı Behor için büyük katılımla bir cenaze töreninin düzenlendiğini ve bu törendeki ağıtların yıllarca sinagog ayinlerinde söylendiğini ifade etmektedir.⁶⁶

Es'ad Efendi'den rivayetle Şapçı Behor ile Bezirgân Baruh'un idamında, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması öncesinde takındıkları küstah tavrın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Es'ad Efendi, Şapçı Behor'un İzzet Mehmed Paşa'ya Eşkinci Ocağı hakkında "*ben sizleri zevi'l-ukûldan kıyas eder idim. Bu başa muhâtaralu kâra ne akla hidmet ve ser-rişteye tebaiyetle şurû' ettiniz. Hiç beş yüz yıllık ocağın kabul etmediği talim maslahatı kârger ve öyle bir lu'ba sanâdîd-i ocağa tesir eder mi? Yakında bunun bir mehlekesi çıkar, heman nefsinizin halâsı çaresine bakınız. Size dostane işte ihtar ederim*" şeklinde sözler sarf ettiğini bizzat işittiğini ve son ocak bezirgânı Baruh'u da Ağa Kapısı'nda bu maddeye dair müzakereleri alaycı bir şekilde izlerken gördüğünü ifade etmektedir.⁶⁷

Bezirgân Baruh ve Şapçı Behor'un idam edilmelerinin arkasında yatan tek sebebin Yeniçeri Ocağı ile ilişkileri olmadığına dair görüşler de bulunmaktadır. Bir rivayete göre, idamlarda Ermenilerin, özellikle Darphane Emini Kazaz Artin'in parmağı vardı. Ermenilerin,

---

50/2303, tsz.

64 Ahmed Cevdet, *a.g.e.*, C. XII, s. 176.

65 Es'ad, *a.g.e.*, s. 636-637, Ahmed Cevdet, *a.g.e.*, C.XII, s. 176. Ocak bezirgânının kardeşi Yaşova Selanik'e sürgüne gönderilmekle kurtulur ve ancak beş yıl sonra geri dönmesine izin verilir. Bkz. BOA., *C.MVL. 244/10140*, Evâsit Za 1241.; BOA., *C.ZB.*, 6/297, 03 Z 1246.

66 Moïse Franco, *Essai sur l'histoire des Israélites de l'empire Ottoman*, Paris 1897, s. 135-138.

67 Es'ad, *a.g.e.*, s. 636.

1819 yılında Darphane'den sorumlu Sarkis ve Krikor Düzyan'ın idam edilmesinden ve diğer aile fertlerinin sürgüne gönderilmesinden sorumlu tuttukları Yahudilerden bu şekilde intikam aldıkları iddia edilmekteydi.⁶⁸

Bir başka ilgi çekici iddia ise Şapçı Behor'un muazzam servetinin idam kararında etkili olduğudur.⁶⁹ Zira Sultan II. Mahmud, muhalefetin sindirilmesi için, müsâdere usulünü etkin bir biçimde kullanmıştır.⁷⁰ Tasfiye edilen âyanların ve 1821 Rum İsyanı'nda kaçan Rumların mallarına el konulduğu gibi Yeniçeri Ocağı kaldırılmasından sonra da Bektaşî vakıfları, vârissiz ölen Yeniçerilerin mal varlıkları aynı şekilde müsâdere edilmiştir.⁷¹

İdamlarının ardından Bezirgân Baruh ve Şapçı Behor'un mülk ve zimmetlerine devletçe el konulması da yukarıda zikredilen iddiayı destekler niteliktedir. Ocak bezirgânının terekesinde 4 bin 799 kuruş değerinde eşya vardı. Şapçı Behor'un Kuruçeşme'deki yalısından ise 176 bin 317 kuruş kıymetinde eşya çıkmıştı.⁷² Es'ad Efendi, Şapçı'nın handaki odasında 90 bin kuruş ve sair zimemâtı ile eşyasının 30 bin kuruş civarında ve yalısında 40 bin keseye denk olan iki sandık Yıldızlı altın bulunduğunu belirtmiştir.⁷³ Dönemin İstanbul'daki İngiliz elçisi Stradford Canning ise, Şapçı Behor'un 4 milyon kuruşluk servetine el konulduğunu ve buna ek olarak 16 milyon kuruşluk devletten alacağı'nın hükümsüzleştiğini ülkesine rapor etmiştir. Elçinin dikkat çektiği bir diğer husus, bütün sermaye sahiplerinin idamlardan duyduğu tedirginliktir.⁷⁴

Bazı devlet adamlarının da Şapçı Behor'a yüklü miktarda borçları vardı. Halep Valisi Sirozlu Yusuf Paşa'nın 55 yük 6 bin 209, Sivas valisinin 2 yük 68 bin 143, Karaman valisinin 7 yük 42 bin 889, sabık

---

68 Güleriyüz, *a.g.e.*, s. 184.; Sharon, *a.g.e.*, s. 90.; Shaw, *a.g.e.*, s. 232-233.

69 Levy, *a.g.e.*, s. 428.

70 Tuncay Öğün, "Müsâdere", *DİA.*, C. XXXII, s. 67.

71 Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, İstanbul 2009, s. 63-64.

72 BOA., *D.BŞM.MHF.d.13405*.

73 Es'ad, *a.g.e.*, s. 636.

74 Yıldız, *a.g.e.*, İstanbul 2009, s. 64.

Kayseri Mutasarrıfı Osman Paşa'nın 4 yük 91 bin 201, sabık İbrail Muhafız Osman Paşa'nın 7 yük 71 bin 285 ve Selanik Valisi Ömer Paşa'nın 8 yük 7 bin 345 kuruş yani toplamda 8 milyon 587 bin 72 kuruş borcu bulunuyordu. Bu devlet adamlarından tahsil edilebilen paralar Asâkir-i Mansure'nin inşa edilecek yeni kışlaları için kullanıldı.⁷⁵

Sonuç

Osmanlı Yahudileri devşirme sisteminin dışında tutularak Yeniçeri Ocağı'na dâhil olamamalarına rağmen bu kurumun onlar için ne kadar önemli bir geçim ve gelir kapısı olduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Ocağın elbise ihtiyacını karşılayan Selanik Yahudileri, bu sayede vergilerini aynı olarak ödeme hakkına sahip oldukları gibi güçlü bir dokuma sanayisi kurabilmişlerdi. Saray ve çevresindeki itibarlarını kaybeden Yahudi hekimler için Yeniçeri Ocağı bir istihdam alanı olmuştur.

Hiç şüphesiz Yahudiler ile yeniçeriler arasında en derin ilişkiye sahip olanlar ocak bezirgânlarıydı. Yeniçeri Ocağı, XVII. yüzyıldan itibaren küçük de olsa zengin bir Yahudi sınıfının ortaya çıkmasına ve çıkarlarının korunmasına yardımcı olmuştu. Ocak bezirgânlarının yaptıkları işin gereği, bu ilişkinin boyutu sadece yeniçeriler ile sınırlı kalmamıştır. Bezirgânlar esnaf, tüccar, sarraf gibi çeşitli zümrelerle iş yaparak yeniçerilerin nakdî ve aynı ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Güçlü sermayeleri olduğu için devlete ve devlet adamlarına borç verebilmekteydiler. XVI ve XVII. yüzyılda saray çevresindeki Yahudilerin yerini almışlardı. Fakat güç ve sermayeleri birkaç Yahudi aile ile sınırlı kalmış, Fenerli Rumlar ve Ermeni amiralar kadar geniş bir sınıf ortaya çıkmamıştı.

Yeniçeri Ocağı'ndaki yozlaşma ile birlikte Ocak bezirgânlarının da suiistimallerinde artış olmuştu. Devlet katında bezirgânlardan ve yeniçerilerin bezirgânları himayesinden duyulan hoşnutsuzluk daha fazla dile getirilmeye başlanmıştı. Bundan dolayı, Yeniçeri Ocağı'nın ilgası ile son Ocak bezirgânı ve Şapçı Behor'un idamlarının asıl nedenini, farklı gerekçelerin etkisi olsa da, yeniçerilerle yakın ilişkili kişi ve sınıfların tasfiyesinin bir sonucu olarak görmek gerekir.

75 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Haz. Ahmed Hazerfen, C. I, İstanbul 1999, s. 181.

Yahudi cemaati, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasının ardından toplu veya kapsamlı bir cezalandırmaya maruz kalmamasına rağmen 1826 yılındaki olayların etkisi uzun süreli oldu. Oysa 1821 yılında Rumlar ve 1828'de ise Katolik Ermenileri daha büyük felaketlerle karşılaştı. Fakat her iki millet de kısa süre sonra eski itibarlarını yeniden kazanmayı başardı. Birkaç yüzyıldır Babıali ile yakın ilişkilerini geliştiren Ermenilerin amira ve Rumların ise Fenerli ailelerinin bu başarıda önemli rolü vardı. Yine bu aileler Tanzimat sonrasında, Babıali ile daha da bütünleşerek, zenginlikleriyle cemaatlerinin gelişimine öncülük ettiler. Aynı dönemde çoğunlukla servetini Yeniçeri Ocağı ile ilişkisine borçlu olan az sayıda zengin sınıfının neredeyse tamamen ortadan kalkması ile lidersiz kalan Osmanlı Yahudileri ise içine kapandı.

Kaynakça

a) Arşiv Kaynakları Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Kalemî Defterleri (D.BŞM.d.) 05578
Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Muhallefat Halifeliği Defterleri (D.BŞM.
MHF.d.) 13405.

Cevdet Adliye (C.ADL.) 102/6122.

Cevdet Askeriye (C.AS.) 42/1917, 50/2303, 198/8514, 229/9739,
504/21067, 592/24916, 1142/50743, 1142/50785.

Cevdet Maliye (C.ML.) 136/5826.

Cevdet Meclis-i Vala (C.MVL.) 244/10140.

Cevdet Sıhhiye (C.SH.) 2/73

Cevdet Zabtiye (C.ZB.) 6/297, 77/3833

Hattı Hümayun (HAT) 23/1173, 339/19380, 341/19477, 341/19514,
500/24529, 502/24617, 503/24759, 525/25622, 1339/52340,
1361/53628, 1363/53830, 1382/54595

İstanbul Ahkâm Defterleri (A.DVNS.AHK.İS.d.) 5/41/126,
5/259/787, 6/69/191, 8/175/559.

Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM.d.) 227/107/328, 227/186/634.

b) Kitap ve Makaleler

Ahmed Cevdet. *Tarih-i Cevdet*. İstanbul, 1309.

Ahmed Lûtfî Efendi. *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*. Haz. Ahmed Hazerfen, C. I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Aydın, Mahir. "Osmanlı Dünyasında Kira Kadınlar." *Belleten*, 243, (2001): 623-635.

Çizakça, Murat. *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortakları Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

Encyclopaedia Judaica, New York 2007.

Franco, Moïse. *Essai sur l'histoire des Israélites de l'empire Ottoman*. Paris 1897.

Galante, Avram. *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome IX. İstanbul: İsis Press, 1993.

Güleryüz, Naim. *Türk Yahudileri Tarihi-I (20. Yüzyılın Başına Kadar)*. İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 1993.

- İpek, Nurdan. *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- Kaya, Süleyman. "Yeniçeri Ocağı Bezirgânlığının Hukuki Statüsü." *Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-2*, 81-86. İstanbul.
- Kılıç, Musa. "Osmanlı Diplomasisi Hizmetinde Yahudiler." *Türk Sosyal ve Siyasi Hayatında Yahudiler*, Editörler: İ. Erdal ve Y. Özger, 91-128. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011
- Kitsikis, Dimitri. *Türk-Yunan İmparatorluğu*. Çeviren: Volkan Aytar. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1996.
- Kunt, Metin İ. "Etnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth Century Ottoman Establishment." *IJMES*, Vol. 5 (1974): 233-239.
- Levy, Avigdor. *The Jews of the Ottoman Empire*. Princeton: The Darwin Press, 2003.
- Lewis, Bernard. *İslam Dünyasında Yahudiler*. Çeviren: Bahadır Sina Şener. İstanbul: İmge Yayıncılık, 1996.
- Mazower, Mark. *Selanik, Hayaletler Şehri, Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*. Çeviren: Gül Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netayic ül-Vukuat*. Sadeleştiren: Neşet Çağatay, C. I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979.
- D'Ohsson, Ignatius Mouradega. *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome VII, Paris, 1824.
- Olson, Robert. "Jews, Janissaries, Esnaf and the Revolt of 1740 in İstanbul: Social Upheaval and Political Realignment in the Ottoman Empire." *Imperial Meanderings and Republican By-ways: Essays on Eighteenth Century Ottoman and Twentieth Century History of Turkey*, 13-31. İstanbul: The İsis Press, 1996.
- Öğün, Tuncay. "Müsâdere", *DİA.*, C. XXXII, s. 67-68.
- Rodrigue, Aron. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sefardiler", *Türk Sosyal ve Siyasi Hayatında Yahudiler*, (Çeviren D. F. Subaşı) Editör: İ. Erdal ve Y. Özger, 129-159. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011
- Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi. *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, Hazırlayan: Ziya Yılmaz. İstanbul: Osav

- Yayınları, 2000.
- Sahillioğlu, Halil. “Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid’in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi.” *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3, (1973-1974): (415-466).
- Sevilla-Sharon, Moshe. *Türkiye Yahudileri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Shaw, Stranford J. *Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler*. Çeviren: Meriç Sobutay. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Şânî-zâde Mehmed ‘Atâ‘ullah Efendi. *Şânî-zâde Târîhi*. Hazırlayan: Ziya Yılmaz, C. I-II. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008.
- Şeni, Nora ve Sophie le Tarnec. *Camondolar, Bir Hanedanın Çöküşü*. Çeviren: Yaman Aksu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapıkulu Ocakları I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Yıldız, Gültekin. *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.